

Aktuálny vývoj diamantového (nekomerčného) otvoreného prístupu

Matej Harvát

Kontaktný kancelária pre otvorený prístup

CVTI SR

NISP=Z^{IV}
Investícia do Vašej budúcnosti

EURÓPSKA ÚNIA
Európske štrukturálne a investičné fondy
OP Integrovaná infraštruktúra 2014 – 2020

 **MINISTERSTVO
DOPRAVY A VÝSTAVBY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

 **MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

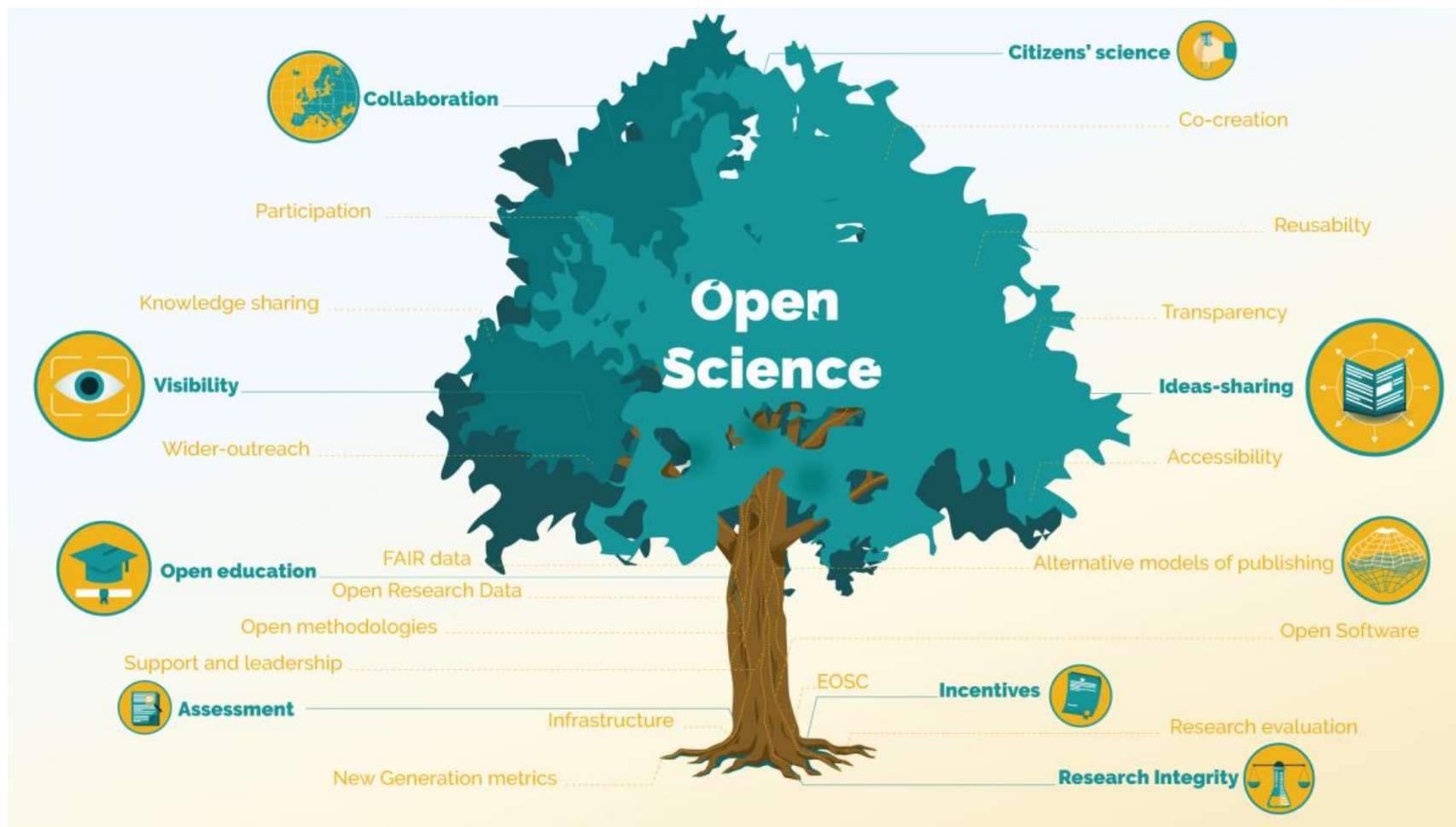

Témy

- Otvorený prístup a komerční vydavatelia vedeckého obsahu
- Nekomerčné OA publikovanie (diamantový otvorený prístup)
- Prebiehajúce projekty a iniciatívy diamantového OA

→ základný princíp: zdieľanie výsledkov výskumu bez bariér ←

Otvorený prístup ako reakcia na nedostatočnú dostupnosť vedeckého obsahu

- Vysoké ceny predplatných časopisov
- Obmedzené zdroje inštitúcií
- Cenová neprístupnosť pre širšiu verejnosť

Zdroj: <https://nieuws.kuleuven.be/en/content/2018/open-access-tearing-down-the-paywall-is-hard-work>

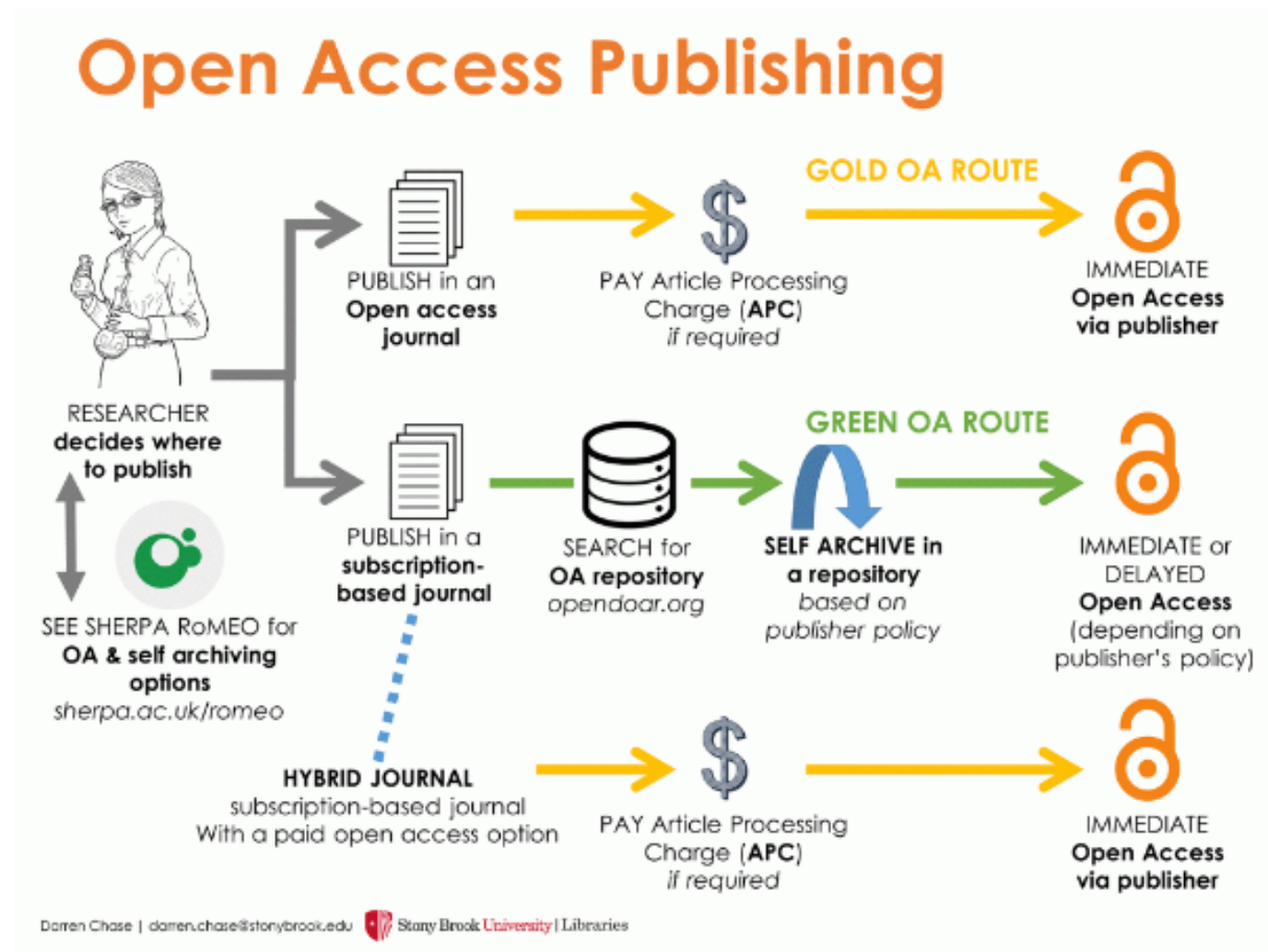
- Nedostatok informačných zdrojov pre kvalitný výskum
- Publikované výsledky výskumu, ktorý bol financovaný z verejných zdrojov, často neprístupné daňovým poplatníkom
- Nadmerná monetizácia výsledkov výskumu súkromným sektorom (vydavateľmi, poskytovateľmi technologických služieb)

Náklady na vedeckú komunikáciu

- Zdroje poskytujú financovatelia výskumu (verejné i súkromné zdroje)
- Platy vedcov a vedkýň, výskumná infraštruktúra (budovy, laboratória, nástroje...), rôznorodé náklady na vedu a výskum
- **Náklady na zverejňovanie výsledkov výskumu (publikovanie)**

Publikácie

(„zavreté“ alebo „otvorené“)

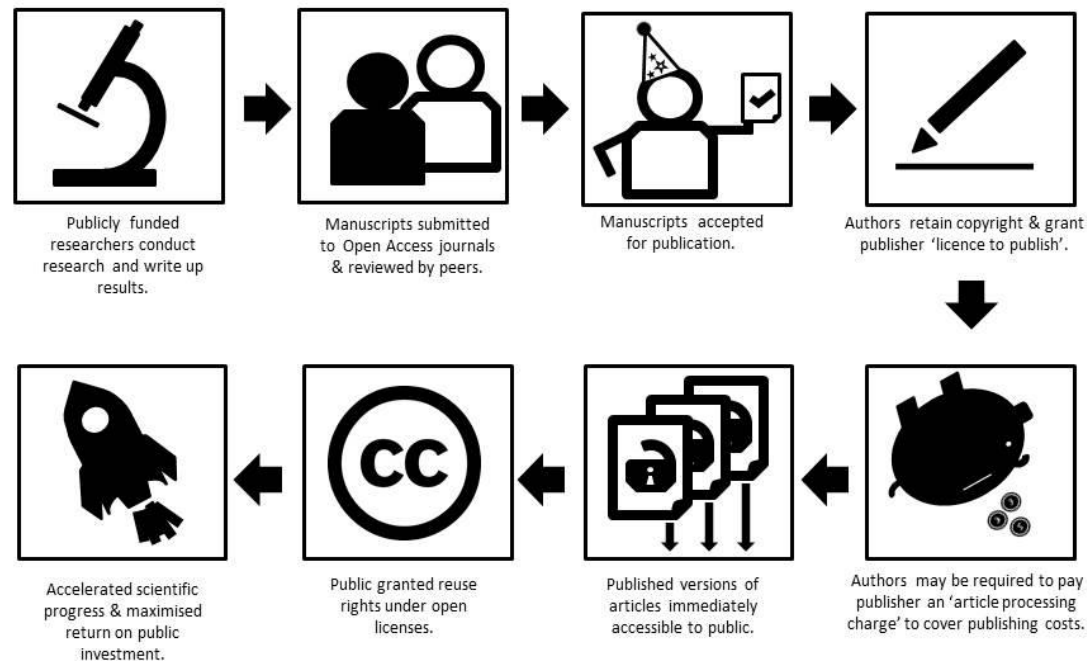
“Open Access Publishing” by Darren Chase

Zlatá cesta OA

- publikácie sú **bezplatne a verejne prístupné na internete okamžite po vydaní**.
- Článok/monografia/kapitola sa publikuje **v odbornom recenzovanom časopise/knihe**, ku ktorému/ej vydavateľ zabezpečí okamžitý otvorený prístup. Pri odbornej monografii vydavateľ zabezpečí prístup k recenzovanému plnému textu knihy v elektronickom formáte.
- často platba autorov za otvorené sprístupnenie (**Article Processing Charges, APC; Book Processing Charges, BPC**)
- podľa Petera Subera, Martina P. Eve: Zlatý OA má byť spôsob okamžitého zverejnenia na stránke /platforme vydavateľa, nie nevyhnutne platba (APC) za otvorenie

GOLD OPEN ACCESS

maximised dissemination, economic efficiency & social impact

Iné cesty otvoreného prístupu

- **Zelená cesta OA** = otvorené repozitáre a vlastné webové úložiská. Článok alebo knihu (alebo dáta) môže uložiť samotný autor alebo jeho zástupca v čase publikovania alebo bezprostredne po publikovaní.
- Ďalšie cesty OA (**bronzová**, sivá, čierna)
- **Diamantová cesta** = akademické texty (ako napr. monografie, zborníky a články v časopisoch) sú zverejnené online, distribuované a uchovávané **bez akýchkoľvek poplatkov pre čitateľa alebo autora**.

Zdroj: DAVIDE BONAZZI/SALZMAN ART,
<https://www.science.org/content/article/publishers-roll-out-alternative-routes-open-access>

Publikácie s hybridným otvoreným prístupom

Autor, ktorý chce publikovať vo formáte s otvoreným prístupom, nie je obmedzený na časopisy s "plným" otvoreným prístupom (zlatý OA), ale môže si vybrať aj z dostupných hybridných časopisov s otvoreným prístupom, medzi ktoré patria často časopisy vydávané najväčšími akademickými vydavateľmi.

Hybridný časopis s otvoreným prístupom je **predplatený časopis, v ktorom sú niektoré články s otvoreným prístupom**. Tento štatút si zvyčajne vyžaduje zaplatenie poplatku APC vydavateľovi, aby sa článok mohol uverejniť s otvoreným prístupom, okrem pokračujúceho platenia predplateného na prístup k celému ostatnému obsahu.

 [Free Access](#)

[Issue Information](#)

Pages: 541-542 | First Published: 13 October 2023

[Abstract](#) | [PDF](#) | [Request permissions](#)

Original Articles

 [Open Access](#)

[The fall of Merovingian Italy, 561–5](#)

Sihong Lin

Pages: 543-562 | First Published: 10 August 2023

[Abstract](#) | [Full text](#) | [PDF](#) | [Request permissions](#)

[Bede, Æthelberht, and the 'examples of the Romans' in early medieval England](#)

Andrew Rabin

Pages: 563-584 | First Published: 24 August 2023

[Abstract](#) | [Full text](#) | [PDF](#) | [Request permissions](#)

[A coin of Queen Fastrada and Charlemagne](#)

Simon Coupland

Pages: 585-597 | First Published: 03 May 2023

[Abstract](#) | [Full text](#) | [PDF](#) | [Request permissions](#)

 [Open Access](#)

[Changing queenships in tenth-century England: rhetoric and \(self-\)representation in the case of Eadgifu of Kent at Cooling](#)

Jonathan Tickle

Otvorený prístup medzi komerčným a nekomerčným publikovaním

- Vydavatelia vedeckej literatúry = **inštitúcie, učené spoločnosti, súkromné vydavateľstvá**
- **Súkromní komerční vydavatelia** často označovaní za oligopol = niekoľko výrobcov má kontrolu nad väčšou časťou ponuky určitého tovaru
- Trh do veľkej miery ovláda päť veľkých vydavateľstiev: Elsevier, Black & Wiley, Taylor & Francis, Springer Nature a SAGE = kontrolujú viac ako 50 % trhu.
- Celosvetový obrat predstavuje viac ako 19 miliárd \$, porovnateľné zisky s hudobným a filmovým priemyslom.
- Najväčším vydavateľstvom je Elsevier, ktoré pokrýva približne 16 % celkového trhu s viac ako 3 000 akademickými časopismi. Tieto vydavateľstvá sú ako odvetvie jedinečné z hľadiska svojej ziskovosti, vytvárajú enormné čisté zisky. Zisková marža spoločnosti Elsevier sa blíži k 40 %, čo je viac než u spoločností ako Microsoft, Google a Coca Cola... a krivka stále stúpa
- Čoraz väčšie množstvo obsahu je produkováné digitálne, tlač a distribúcia už nemusí predstavovať príliš vysoké náklady. Primárne náklady vznikajú pri grafickej úprave článku a prevádzkovaní online infraštruktúry

Zdroj:

<https://paywallthemovie.com/>

Otvorený prístup medzi komerčným a nekomerčným publikovaním

- Akademickú prestíž v súčasnosti generujú časopisy s vysokým impakt faktorom (veľa citácií) napr. časopis *Nature*
- Súčasný systém hodnotenia vedy motivuje vedcov a vedkyne publikovať v časopisoch s vysokým citačným skóre
- „Prestížne časopisy“ síce do výraznej miery (zväčša) garantujú vedeckú kvalitu a publikovanie rigorózne spracovaného výskumu
- Kvalitný redakčný proces ale **nie je** doménou **iba** vysoko hodnotených medzinárodných časopisov, záleží od redakcie ako takej (vedeckej komunity)

Zdroj: <https://www.timeshighereducation.com/opinion/transformativ-open-access-publishing-deals-are-only-entrenching-commercial-power>

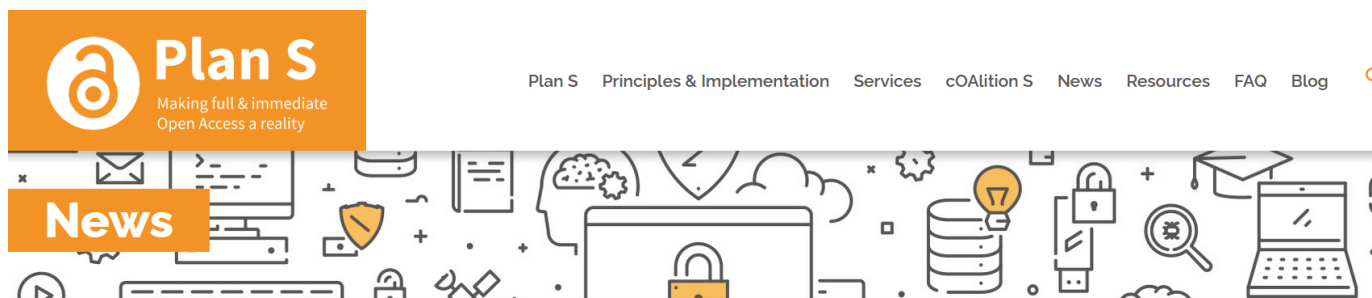

Zdroj: <https://www.journal-publishing.com/blog/publishing-journals-high-impact-factor/>

Zdroj: <https://www.nature.com/articles/d41586-020-03324-y>

Neudržateľnosť APC modelu otvoreného prístupu

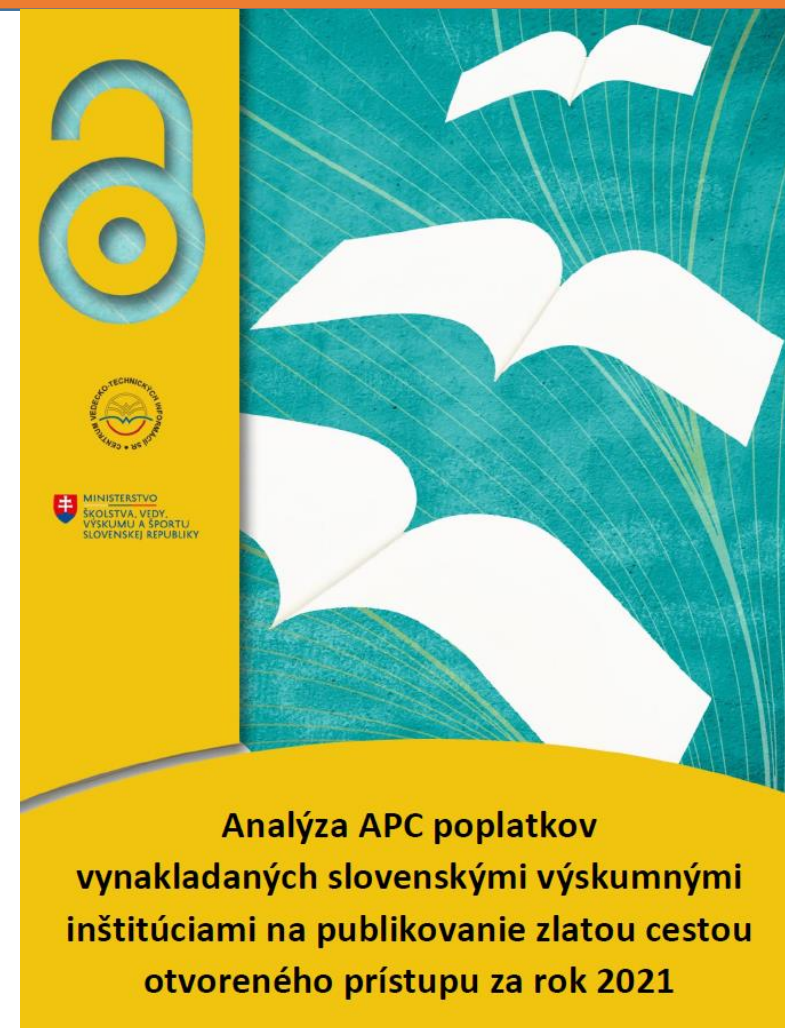
< Go back

Moving away from APCs: a multi-stakeholder working group convened by cOAlition S, Jisc and PLOS

„Vďaka APC sme sa dostali až sem. Ukázalo sa, že OA je možné. Zároveň však [APC] vytvárajú nevhodné stimuly, administratívne náklady a záťaž pre výskumných pracovníkov, pričom [iba] článok sa stáva primárnym výskumným artefaktom.“

„Knihnice zároveň túto situáciu neúmyselne udržiavajú, keďže existujúce (klesajúce) rozpočty smerujú prevažne k najväčším vydavateľom prostredníctvom "transformačných dohôd", čo je model, ktorý fixuje platby APC a blokuje vydavateľov, ktorí sa snažia presadzovať iné (spravodlivejšie) obchodné modely OA.“

<https://www.coalition-s.org/moving-away-from-apcs/>

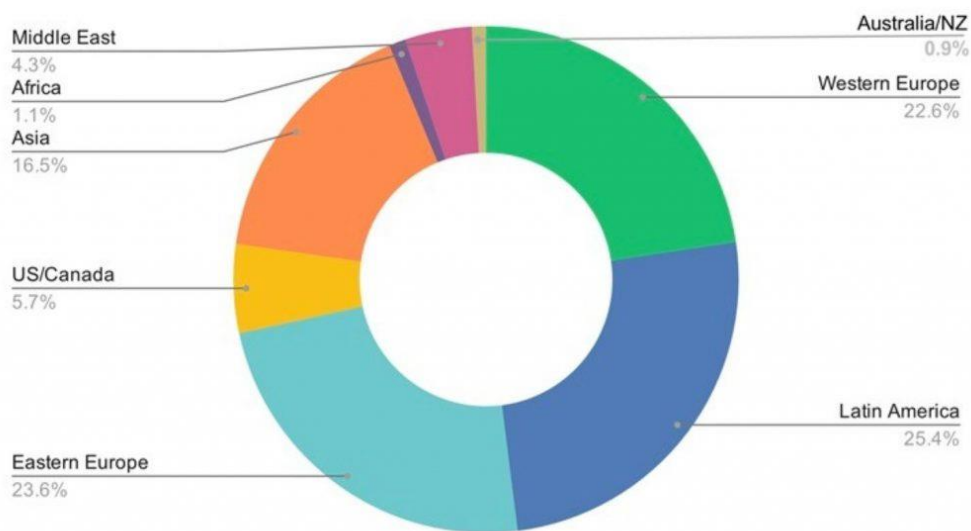

<https://zenodo.org/records/7184268#.Y1D7rkzP2UI>

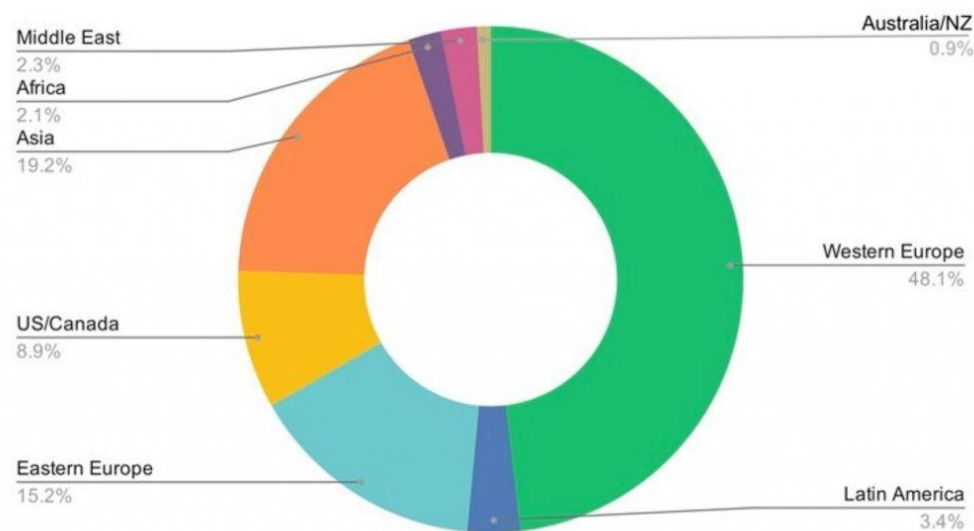
Diamantový (nekomerčný) otvorený prístup

- **Diamantový OA (platinový, nekomerčný, kooperatívny OA):**
- poskytuje prístup k vedeckým výstupom bez poplatkov pre autora/čitateľa
- často nekomerčný vydavateľ (učené spoločnosti, univerzity)
- založený na dobrovoľníckej práci, verejnom financovaní a komunitnom prostredí
- v rámci SK **256** OA časopisov celkovo, z toho **32** požaduje APC (stav k r. 2022)

DOAJ - OA diamond journals (n=11,064)

DOAJ - APC-based journals (n=4,132)

Diamantový otvorený prístup

Typológia diamantových časopisov podľa [The OA Diamond Journals Study](#) z r. 2021

- Väčšinu diamantových časopisov vydávajú akademické inštitúcie, komunity alebo platformy, ktoré patria pod univerzity, alebo učené spoločnosti.
- V menšej miere diamantovou cestou publikujú štátne inštitúcie, samotné univerzitné vydavateľstvá a jednotlivci.
- Diamantové **OA časopisy vydávané akademickými inštitúciami, resp. učenými spoločnosťami majú výhodu v tom, že sú nezávislé od komerčných vydavateľov** – nie sú nimi vytvorené ani spravované. Umožňuje to menšiu alebo iba minimálnu koncentráciu na generovanie zisku zo sprístupňovania vedeckého obsahu.

- časopis inštitúcie,
- časopis učenej spoločnosti,
- časopis vydávaný dobrovoľníkmi,
- časopis (komerčného alebo nekomerčného) vydavateľstva,
- veľký vedecký časopis

Dostupné vo všetkých disciplínach, prevažujú obzvlášť v humanitných a spoločenských vedách.

Výzvy pre diamantový OA

Financovanie

- **Hlavný zdroj podpory pre diamantové časopisy spočíva v nepeňažných prostriedkoch:** napr. podpora od výskumnej inštitúcie vo forme hostovania časopisu a údržby softvéru či bezplatné redigovanie. Finančnú podporu redakcie získavajú taktiež vďaka
- materským výskumným inštitúciám
- pomocou grantových fondov
- prostredníctvom dobrovoľných príspevkov či darov.
- Keďže **základom diamantového modelu je absencia poplatkov za publikovanie (APC)**, niektoré diamantové časopisy majú aj komerčné aktivity a ponúkajú niektoré služby alebo dodatočné funkcie za poplatok (freemium model).

Supporting diamond open access journals. Interest and feasibility of direct funding mechanisms

 Quentin Dufour, David Pontille, Didier Torny

doi: <https://doi.org/10.1101/2023.05.03.539231>

V rokoch 2020 a 2021 výrazne pokročilo inštitucionálne uznanie diamantového modelu vďaka bezprecedentným záväzkom národných a medzinárodných organizácií. Vznikli **nové národné a medzinárodné politiky** s cieľom podporiť vývoj nekomerčných a komunitných foriem publikovania v otvorenom režime. Ide napríklad o [odporúčanie UNESCO](#) z roku 2021 o [otvorenej vede](#), ktoré vyzýva na „**podporu neziskových, akademických a vedeckou komunitou riadených modelov publikovania ako spoločného dobra**“.

Medzinárodné projekty a iniciatívy pre diamantový OA

Rozvoj inštitucionálnych modelov publikovania s otvoreným prístupom na zlepšenie vedeckej komunikácie

Developing Institutional Open Access publishing Models to Advance Scholarly communication

- DIAMAS združuje 23 organizácií z 12 európskych krajín, dobre zorientovaných v oblasti OA akademického publikovania a vedeckej komunikácie.
- Trvanie projektu: od septembra 2022 do septembra 2025 (36 mesiacov)

Ciele:

- 1. zmapovať súčasný stav poskytovateľov inštitucionálnych publikačných služieb s osobitným dôrazom na tých poskytovateľov, ktorí neúčtujú poplatky za publikovanie alebo čítanie
- 2. Koordinovať a zlepšovať efektívnosť a kvalitu vypracovaním európskej normy kvality pre inštitucionálne publikovanie.
- 3. sformulovať odporúčania a stratégie pre vedúcich predstaviteľov inštitúcií, financovateľov/sponzorov a tvorcov politík v Európskom výskumnom priestore (ERA)

- <https://diamasproject.eu/>

CRAFT-OA

Vytvorenie spoľahlivej prístupnej združenej technológie pre otvorený prístup

Creating a Robust Accessible Federated Technology for Open Access

Trvanie projektu: 2023 - 2025 (36 mesiacov)

- 23 partnerov konzorcia CRAFT-OA zo 14 európskych krajín sa zaoberá inštitucionálnym publikovaním a infraštruktúrou. Združujú komunitu akademikov, tvorcov politik a členov nekomerčných a komerčných organizácií zaoberajúcich sa vysokokvalitným výskumom.
- Diamantový OA potrebuje technickú a organizačnú podporu, aby mohol naplno rozvinúť svoj potenciál.
- Projekt CRAFT-OA financovaný EÚ chce posilniť diamantový OA zlepšením technologickej základne jeho platforiem, softvéru a infraštruktúry.
- Projekt má za cieľ dosiahnuť, aby výstupy publikované diamantovým OA boli lepšie objaviteľné a hodnotené.
- <https://www.craft-oa.eu/>

kOAlícia S

cOAlition S oznámila koniec podpory financovania otvoreného prístupu prostredníctvom transformačných dohôd (Read and Publish) po roku 2024

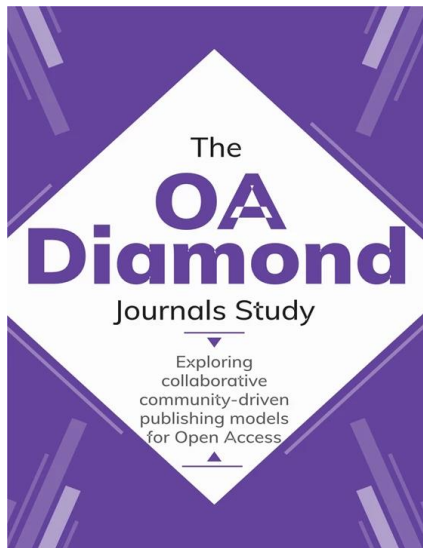
- v súčasnosti spoluvytvára a podporuje súbor opatrení na posilnenie diamantového otvoreného prístupu a pomáha presadzovať spravodlivé a rovnocenné vedecké publikovanie.
- Smerujú svoje úsilie na inovatívnejšie a **komunitné iniciatívy publikovania v otvorenom režime**, ktorých cieľom je zabezpečiť úplný a okamžitý otvorený prístup v kratšom časovom horizonte.

<https://www.coalition-s.org/diamond-open-access/>

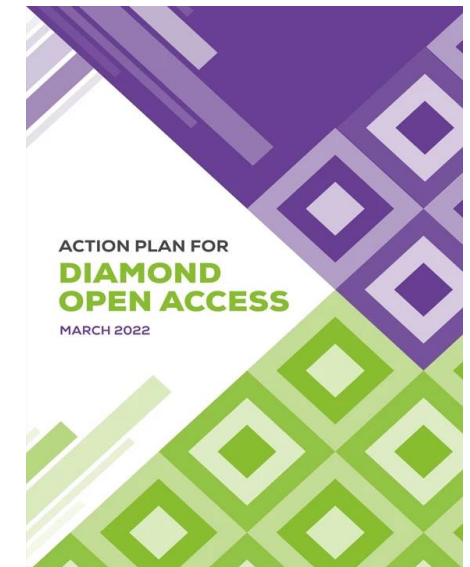
Science Europe: prioritizácia diamantový OA

- Science Europe je jednou z popredných organizácií, ktoré sa usilujú o posilnenie otvoreného prístupu v oblasti vedeckého publikovania. Proces spolupráce sa začal v roku 2020 a naďalej sa doň zapája čoraz viac partnerov.
- Pred rokom prvý ročník konferencie **Conference on Diamond Open Access** 19–20 September 2022 v Záhrebe
- <https://www.scienceeurope.org/our-priorities/open-access/diamond-open-access/>

→ Hĺbková správa a odporúčania vyplývajúce zo štúdie o komunitne organizovaných a nespoplatnených časopisoch s otvoreným prístupom na celom svete

[bezplatné.https://scienceeurope.org/our-resources/oa-diamond-journals-study/](https://www.scienceeurope.org/our-resources/oa-diamond-journals-study/)

<https://www.scienceeurope.org/our-resources/action-plan-for-diamond-open-access/>

Ďakujem za Vašu pozornosť

otvorenaveda@cvtisr.sk

matej.harvat@cvtisr.sk

<https://otvorenaveda.cvtisr.sk/diamantova-cesta/>